

649 մահամէտական կրօնից վերաբերեալ գրքեր , 47 այլաբանական գրքեր , 86 իմաստասիրական , 343 բանական արուեստի և բանասիրութեան , 31 բժշկականութեան , 43 պատմական և 79 բանաստեղծական և գեղարուեստից :

Ղաֆաֆ : — Փէյնոյ իրեն գրագիտութեան բառգրքին մէջ կ'ըսէ թէ ինքը այս քաղաքիս գրատանը մէջ գտեր է Ղրիստոսէլի ընծայուած խորհրդական իմաստասիրութիւններ :

ԻԵ . ՍԱՐՈՔ : — Ղլմանսուր թագաւորը , որ դպրութեանց շատ սէր ունէր , իրեն տէրութեանը մէջ դպրոցներ և գրատուններ կանգնեց : Ղրագէտ արաբացիք կը պարծին թէ Սարոքի գրատանը մէջ պահուած է Յուստինեան օրինաց առաջին օրինակը :

ԻԶ . ՍԵՐԻԿԱ : — Սիացեալ նահանգաց մէջ շատ գրատուններ կան , բայց Լարոպայիններուն քով բան չեն : Ղլխաւորներն են Փիլադելփիայինը , Պոսդրնինը , Վէյմպրիճինը , և Սոր Լորքինը :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ը .

Ղշխաֆաֆի Վրայ :

Ա . Ղաֆաֆ : — Ղք անձինքը իրենց տուած ծանօթութիւններուն , գտած նորանոր հնարքներուն և գիտերուն համար՝ խիստ հարկաւոր են ճարտարութեան դիւրաւ և աղէկ կերպով առաջ երթալուն : Ղործաւորները հարկ չէ որ բնագէտ , տարրալոյծ , մեքենագէտ մարդիկ ըլլան . բայց պէտք է որ ուրիշ մը գիտնայ նոյն բաները՝ անոնց ճամբայ ցուցնելու համար : (Ս)է որ դժբաղդ պարագաներով ուսմունքները խափանէին , իմաստունք՝ ու անոնց

գրուածներէն շատերը պակսէին , իրաւ է որ արուեստները դեռ կտոր մը ժամանակ գործատանց ու արուեստաւորաց մէջ նոյն կերպով առաջ կ'երթային , բայց կամաց կամաց դիւրին կերպերու հնարքները կը կորսուէին ու արուեստներէն շատերը մոռացութեան մէջ կը թաղուէին . անանկ որ ետքէն բոլորովին նոր դիտողութիւններ ընել հարկ կ'ըլլար , ու շատ անգամ դիպուածի ըստ պատել , որ նոր բան մը իմացուի : Ինչ կերպով կը շինուի հիմա յունական կրակը , կամ ուլ է ան մարդը որ Ղքիմիդէսին կիզող հայելիներուն նման հայելիներով թշնամեաց նաւատորմիղը երէ : Ղհա ասոնք և ասոնց նման ուրիշ շատ բաներ՝ իմաստնոց ու անոնց գրուածոց պակսելովը կորսուած են : Լրբոր արուեստները աս կերպով կը խափանուին , առուտուրն ալ հարկաւ կ'իյնայ . և մարդիկ , մանաւանդ թէ ամբողջ մեծամեծ ազգեր իրարու հետ ամենեւին վերաբերութիւն չի կարենալով ունենալ , խեղճութեան մէջ կ'իյնան , բարբարոսութիւնն ալ վրայ կը հասնի :

Բ . Ղործաֆաֆ : — (Ս)էպէտ և իմաստունք շատ բանին կերպը կը գտնեն , կը դիւրացնեն , կը կատարելագործեն , բայց պէտք է որ զանոնք ի գործ դնող մըն ալ ըլլայ . միայն ընելուն կերպը չի գիտցուի , հասկա ըլլաւ ալ , և ահա ասիկայ գործառուի պաշտօնն է : Ղործառու մը պէտք է որ մարդկանց ախորժակը , ունեցած պիտոյքնին , իրենց հարստութեան աստիճանը կարելի եղածին չափ քննէ իմանայ . ձեռք զարնելու աշխատութեանց հարկաւոր եղած տեղեկութիւնները ստանայ . բերք մը հանելու կարևոր եղած միջոցները առաջուց հոգայ . և ամէն բանէն աւելի ձեռքէն անցնելունիւթոց յատկութիւնները , և թէ ինչ կերպով զանոնք բանի պիտի բերէ՝ աղէկ գիտնայ : ()րինակի համար , գործառու մը թէ որ կ'ուզէ մշակական ճարտարութեանց պարապիլ , պէտք է գիտնայ թէ աւազուտ կամ կաւոտ երկիրները ինչ յատկութիւններ ունին , որուն մէջ ինչ տեսակ

1 Այս գլխոյն առջի կէտը տես երես 319 :

բան աւելի աղէկ առաջ կու գայ, երբ պէտք է զանազան սերմերը ցանել, ու ինչպէս դարմանել. որչափ դրամագլուխ պէտք է այսչափ կամ այնչափ երկիր մը բանեցընելու համար, և այլն: Ձեռագործ ճարտարութեանց մէջ, մետաղագործութեան ետեւէ իյնող գործառուն պէտք է գիտնայ մետաղաց տաքութեան մեծնալու և ցրտութենէ քաշուելու օրէնքները, անոնց խտութեան աստիճանը, խառնուրդը, և այլն:

Գործառու կ'ըսուին ան ամէն մարդիկը որ իրենց վրայ կ'առնեն գործ մը. և այն գործողութիւնը միայն աշխատաւորներու ընել կու տան, կամ իրենք ալ մէկտեղ կ'աշխատին: յաւական ճարտարութեան մէջ իր կալուածը, կամ ուրիշներ վարձու առած իր շահուն բանեցընել տուողը, հանքերը փորել, ու ծովէ և գետերէ աղ, ձուկ, բուստ, մարգրիտ, և այլն, հանել տուողը գործառու կ'ըսուի. իսկ թէ որ մէկը ուրիշին շահուն հանէ նոյն բաները, կամ երկիր մը բանեցընէ, ինքը անկից թոշակ առնելով, գործառուն թոշակը տուողն է: — Ձեռագործ ճարտարութեան մէջ անիկայ որ նիւթին նոր կերպարանք մը կու տայ, գործառու է. զոր օրինակ թէ որ չի բանած մետաքսէ զանազան բաներ բանի, ան գործ մետաղէ այլ և այլ գործիքներ, զարդեր շինէ: Սոյն պատճառաւ գործառու կը կոչուին կ'ըսէ Սէ, “Եւ հիւան, որ պատուհաններ, դռներ կը շինէ. նմանապէս որմնադիրը և աստղաձագործը որոնք տներնէն դուրս իրենց արուեստը ի գործ կը դնեն, և աստղաձու աղիւսը շէնքի կը վերածեն”: Տուր և առիկ ճարտարութեան մէջ գործառու կ'ըսուին ան մարդիկը որ բերք մը կ'առնեն, ու վրան առանց փոփոխութիւն մը ընելու կը ծախեն. ուստի ասով միայն հեռու երկիրներէ վաճառք բերել տուողները գործառու չեն սեպուիր, այլ նաև խանութպանները, և անոնք որ մանր մունր բաներ կ'առնեն ու փողոցներու մէջ կը ծախեն:

Գ. Գործառու: — Գործառու մը

ինքն իր գլխուն բան մը առաջ չի կրնար տանիլ, բաղմաթիւ ու զօրաւոր բազուկներու կարօտ է նիւթական աշխատանքները առաջ տանելու համար. և ահա գործաւորները պիտի ըլլան աս կողմանէ իր պիտոյքը լեցընողները, որոնք նիւթական ուժին հետ շատ անգամ ձեռքի յաջողակութիւն ու մտքի արթնութիւնն ալ պէտք է միացընեն. վասն զի ամէն անգամ գործաւորի մը ընելիքը բոլորովին նիւթական ու միայն ուժի կարօտ բան չլլար: Գործաւոր կ'ըսուին աս անձինքը, որովհետև որոշեալ վարձք մը առնելով ուրիշին գործքը առաջ կը տանին, առանց շահ մը առնենալու ելած բերքէն: Աստի գործաւոր են հանքերու մէջ, դաշտերու, լեռներու վրայ (բայ ի ան գեղացիներէն որ դաշտը կամ լեռը իրենցն է), գործատանց, ու գործարաններու մէջ աւուրչէքով աշխատող մարդիկը. գործաւորաց կարգ են նաև նաւավարները, խանութի մանչերը, վաճառականաց բեռնակիրները, և ուրիշ թոշակաւոր աշխատաւորք:

Եւսպէս ահա աս իրեք վիճակի անձինք ամէնքը իր մասը ընելով, արուեստներն ու ճարտարութիւնները առաջ կը տանին ու օր ըստ օրէ կը կատարելագործեն. թէպէտ և այնպիսի անձինք ալ կը գտնուին, որ իրեքին գործքն ալ իրենց վրայ կը միացընեն. զոր օրինակ հմուտ աստեղաբաշխ մը գործատուն մը կը բանայ, նոյն ուսման վերաբերեալ գործիքներ շինելու, միանգամայն ինքն ալ կ'աշխատի գործաւորաց հետ, որով իրեք պաշտօն մէկտեղ կատարած կ'ըլլայ, իմաստնոյ, գործառուի, և գործաւորի: Եւ այց մենք հիմա քիչ մըն ալ աշխատանքի բաժանմանը վրայ խօսինք:

Իրեք տեսակ ճարտարութիւնները զանազան ճիւղեր ունին. մանաւանդ ձեռագործ ճարտարութիւնը. իւրաքանչիւր ճիւղին մէջ ալ շատ տեսակ գործողութիւններ կան. որոնք եթէ քիչ հոգւոյ վրայ մնալու ըլլան, կամ թէ ըսենք, մի և նոյն անձինքը մէյմէկ քիչ ամենէն ընեն, ճարտարութիւնը

խիստ դժուարաւ առաջ կ'երթայ : Ուստի մեծ գործատանց մէջ աշխատանայ Բաժանումն¹ կ'ընեն աս կերպով . թէ որ հարիւր տեսակ գործողութիւն կայ ընելու , հարիւր կամ գէթ յիսուն տեսակ աշխատաւորի վրայ կը բաժնեն . և ամէնքը իրենց ընկած գործողութիւնը միայն կ'ընեն . ասով շուտ , աղէկ ու դիւրագին կ'ելլայ բերքը : Եւսածիս ճշմարտութիւնը յայտնի կը տեսնուի յաջորդ օրինակներուն վրայ : — Եւսողի թղթի գործատան մը մէջ գիր² մը թուղթի վրայ աշխատողը մէկ մարդ մը չէ . և ոչ անոր մէկ թուղթը մէկ մարդ մը կը շինէ , որուն վրայ զանազան գործողութիւններ կան , հապա ոմանք միայն հասարակ թղթերը կը շտկեն , ոմանք միայն երեք կարգ թուղթ վրայէ վրայ կը կպցնեն հաստ թուղթը շինելու համար , ոմանք միայն մամուլի տակ կը շտկեցնեն զանոնք . ոմանք թղթերուն կանրկի զարդերը կը շինեն , ոմանք սև պատկերները կը տպեն , ոմանք դեղին , ոմանք ալ կարմիր գոյները կու տան , ոմանք կը չորցնեն թղթերը , ոմանք ալ հաւասար չափով կը կտրտեն զանոնք և այլն , և այլն . անանկ որ եօթանասուն տեսակ գործողութիւն կը կատարուի³ ինչուան որ գիր մը թուղթ կատարեալ լըմընայ ու ծախուի : — Բայց թէ որ աշխատանքը այս կերպով բաժնուած չըլլայ , ու մի և նոյն մարդը չորս հինգ տեսակ գործողութիւն ընելու ըլլայ , անհամեմատ դանդաղութեամբ առաջ կ'երթայ բերքը . որուն ապացոյց Սէին ըրած հաշիւը մէջ բերենք : Երեսուն աշխատաւոր մէկ օրուան մէջ 14,000 թուղթ կրնան շինել , որով իւրաքանչիւր աշխատաւորին 500 թուղթ կ'իյնայ . բայց թէ որ միայն մէկ աշխատաւոր մը ընելու ըլլայ ամէն գործողութիւնները , որչափ յաջող կ'ուզէ ըլլայ , թերևս և ոչ երկու թուղթ ամբողջ կրնայ լմնցնել , որ է 2507 մասը մէկալնոնց :

Ղնտասեղի գործատան մը մէջ Սմիթի Ժամանակ տասը գործաւոր տանըութիւն տեսակ գործողութիւն ընելով⁴ 48 հազար գնտասեղ կը շինէին մէկ օրուան մէջ . բայց թէ որ թերերը շտկել , զանոնք կտրտել , ծայրերնին սրել , գլուխնին դնտել , զանոնք ճերմկցնել և այլն , և այլն , միայն մէկ հոգի մը ընելու ըլլար , հազիւ քսան գնտասեղ կրնար շինել նոյնչափ ատենուան մէջ : Եւսողի գործարաններ կան որ օրուան մէջ ինչուան 100,000 տսեղ կը հանեն . ուր որ հարիւր քսան տեսակ գործողութիւն կայ ընելու . բայց այնպէս աղէկ կերպով բաժնուած են աշխատաւորաց վրայ , որ գործողութիւնները ամենայն արագութեամբ առաջ կ'երթան :

Եւստատանայ բաժանման աս աստիճան օգտակար ըլլալը Եւսամ Սմիթի բերք պատճառի կու տայ : Եւստատաւորները գործէ գործէ անցնելու , տեղերնին , դիրքերնին , գործիքնին , ուշադրութիւննին փոխելու համար Ժամանակ չեն անցըներ , և գործ փոխելու պատրուակով ծուլութիւն ընելու պատճառ չեն գտներ :

Բ. Սիշտ նոյն բանը կամ նոյն տեսակ բան մը ընելով , թէ միտքը և թէ մարմինը մասնաւոր վարժութիւն ու յաջողութիւն մը կը ստանայ նոյն բանին մէջ : Երկաթագործ մը , թէպէտ և կռան զարնելու վարժած ըլլայ , բայց գամ շինելու վարժութիւն ըրած չըլլայ՝ ու հարկադրուի շինելու , օրուան մէջ հազիւ 2 կամ 300 հատ կրնայ շինել , անոնց ալ չէնք գէշ : Եւրիշ երկաթագործ մը որ նոյն աշխատանքին վարժած ըլլայ , բայց իրեն արուեստը միայն ան ըրած չըլլայ , օրուան մէջ հազիւ 800 կամ 1000 կրնայ շինել : Իսկ քսան տարուրնէ վեր եղող երիտաւարները որ միակերպ գամի վրայ կ'աշխատին , օրուան մէջ 2,500 հատէն աւելի կը շինեն , առանց մասնաւոր տեսակ գամեր շինելու համար հնարուած գործիքներու :

Գ. Եւստատանայ բաժանումը բան մը արագութեամբ ընելու հնարքը կը

1 Գլ. Division du travail.

2 ՏՃ. Տէսթի :

գտնէ, և կերպը կը դիւրացնէ: Աշխատանաց բաժանմունք եղած գործատանց մէջ մեքենականութեան վերաբերեալ գործիքներուն կամ դիւրութիւններուն մէկ մասը հասարակ աշխատաւորները գտած են. վասն զի իւրաքանչիւրը իր բանին խելքը միտքը տուած՝ զանիկայ դիւրացնելու ջանացած է, ուստի դիւրութեան հնարքն ալ գտած է՝ խելքով կամ դիպուածով:

Աշխատանաց բաժանմունք պէտք է ընել ոչ միայն գործատանց, հապաճաւ մտաւոր գիտութեանց ու ամենայն արուեստից մէջ, նաեւ իւրաքանչիւր ազգաց մէջ: Բացառեալք ըսածնիս: Այսօրուան օրս ուսմունքները այնչափ առաջ գացած ու բազմացած են, որ ինչուան մի և նոյն ուսմունքը զանազան ճիւղեր կը բաժնուի. զոր օրինակ վերաբուժութեան ճիւղերն են ակնաբուժութիւն, դայեկութիւն, ատամնաշարդարի արուեստը, և այլն. թէ որ մէկը ուղենայ չորս հինգ տեսակ ուսմունք սորվիլ, թէպէտ և խիստ կարող մարդ ըլլայ, չի կրնար ուղածին հասնիլ. վասն զի կէանքը չի բաւեր. բայց եթէ վեր 'ի վերոյ տեղեկութիւն մը ունենայ նոյն բաներուն, որ է ըսել ամէն բանի մէջ յետնեալ: Աւրոպայի բոլոր երևելի անձինքը մէյմէկ բանի մէջ անուն հանած են. և խիստ քիչ կը գտնուին անանկ մարդիկ՝ որ երկու իրեք բանի մէջ ինչպէս որ պէտք է անունի եղած ըլլան. պատճառը՝ յայտնի է. վասն զի հազիւ բաւական ատեն կը գտնեն մէկ բանի վրայ դիտողութիւններ ու փորձեր ընելու, և ուրիշներուն նոյն ուսման վրայ ունեցած կարծիքնին քննելու, և հաստատելու կամ մերժելու զանոնք փաստերով: — Ռասին թատրերգակ բանաստեղծը բժիշկ չէր, բայց և ոչ Պոեթհաւ ողբերգութիւն կը գրէր. Պիլֆֆոն անուանի կենդանաբանը և իննէոս հռչակաւոր բնախօսը բնութեան գաղանիքը քննելու և ստորագրելու ատեն չէին իշխեր երկնային մարմնոց օրինացը վրայ ազատ վճիռներ տալ, բայց և ոչ հերշէլ եր-

կրնքի անդունդներուն մէջէն մուտակ մը դուրս հանած ժամանակը կը համարձակէր երկրի վրայի չնչին միջատի մը ստորագրութիւնը ընելու: — Նոյն պէս իմանալու է նաեւ արուեստից համար, որոնց տեսակը որչափ բաժնուի, նոյն երկրին մէջ յառաջագիմութիւնն ալ շատ կ'ըլլայ, և աղքատաց թիւը կը նուազի:

Բզգաց մէջ ալ աշխատանքի բաժանմունք ըլլալ պէտք է, ըսինք: Այս բաժանմունքը բնական կերպով կ'ըլլայ՝ երկրի մը զրիցը, կլիմային, բերքերուն տեսակին և ժողովրդեան ձիրքերուն համեմատ: Ար տեսնանք որ Ռուսաստանը մշակական ճարտարութեան մէջ աւելի առաջ է, Հոլանտան տուրեւ ուիկ ճարտարութեան մէջ, Նիգղիան ձեռագործ ճարտարութեան մէջ. բայց ասով ըսել չէ թէ մէկ ճարտարութեան մէջ առաջ գացած ազգը ուրիշ ճարտարութեան վրայ չի կրնար աշխատիլ. վասն զի Ռուսաստանն ալ տուրեւ ուիկ ու ձեռագործ ճարտարութեանց կը պարագի. Վաղղիան գրեթէ իրեք տեսակ ճարտարութեանց ալ հաւասար հոգ կը տանի. բայց Ռուսաստանը աւելի բան կը շահի իրեն մշակութեամբը, վասն զի ամէն կողմանէ ան ճարտարութեան հարկաւոր եղած յատկութիւնները ունի, Հոլանտան ալ իր վաճառականութեամբը քան թէ ձեռագործովը: — Տաճկաստանի մէջ ինչուան Սուլթան Սահմուտին օրերը երկրագործութեան մասնաւոր փոյթ չըլլալուն համար, և ուրիշ ճարտարութիւններն ալ շատ ետ մնացած ըլլալով, համեմատութեամբ երկրին բերրիութեանը խիստ քիչ բերք կ'ելէր մէջէն. բայց տասը տարուրէն 'ի վեր եղած ջանքը կը ցուցնէ թէ որչափ ճոխութիւն կը դիզուի՝ թէ որ մշակական ճարտարութեան աշխատութիւնը ծաւալի ընդ ամենայն Տաճկաստան, պէտք եղած ինամբը և ապահովութիւնները ընելով. և մանաւանդ ստացուածոց իրաւունքը ոտքի տակ չառնելով, որուն վրայ () ամենեան տէրութիւնը ամենայն անաչառութեամբ շա-

տոնց հսկել սկսած է . վասն զի ասիկայ է միայն միակին ձեռքը զօրացընողը , թէ աշխատանքին պտուղը ձեռքէն յափը շտակող չըլլար : Տասը տասնըհինգ տարի առաջ որչափ մետաքս կ'ելէր Տաճկաստանէն , հիմա որչափ կ'ելէ . որչափ արմտիք կ'ելէր նոյնչափ տարի առաջ , հիմա որչափ կ'ելէ : Տաճկաստանի մէջ որչափ զարգանայ մշակութիւնը , ուրիշ ճարտարութիւնք ալ նոյնչափ շուտ ու աղէկ կը ծաղկին . վասն զի անանկ երկիր մըն է , ուր որ բնութեան ստտարներէն ու դիւրութիւններէն բան չի պակսիր , և աշխատանքը շատնալով շատ մարդիկ առատ ու դիւրաւ թողակ կը գտնեն , և հանգիստ կեանք անցընելով՝ երկրին բարոյական ու նիւթական զօրութիւնը կ'աւելցնեն :

Եւրեւրի տնտեսականք կը թուած ազգաց քաղաքականութեան պատճառը աշխատանաց բաժանմանը կու տան , որ ամէն մարդ մէյմէկ տեսակ բանի վրայ թափելով իրեն կարողութիւնը , հազարաւոր բան առաջ կ'երթայ . ընդհակառակն անկիրթ կամ վայրենի ազգաց մէջ քանի մը արուեստից վրայ կեցած է ընկերութեան պիտոյքը . և շատ անգամ մի և նոյն մարդը իրեք չորս բան մէկտեղ կ'ընէ . վայրենի մարդը իր նետերը , իր զգեստը , որ է զարկած որսին մորթը , իր հիւղն ալ ինքը կը շինէ :

Տնտեսականներէն ոմանք աշխատանքի մանր բաժանմունքը մշտապար կը սեպեն , իբր թէ գործաւորին միտքը և հոգեկան կարողութիւնները կը բթանան՝ միշտ չնչին բանի մը վրայ աշխատելով : Եւ բանս յիրաւի մտմտութի պատճառ կրնար ըլլալ , թէ որ ամէն օրուան փորձը ասոր հակառակը չի ցուցնէր . վասն զի քանի որ ճարտարութիւնք առաջ կ'երթան , ռամկին մտաւոր կարողութիւնները չի բթանալէն՝ ի վատ , բացուելու վրայ է . վասն զի թէպէտ և մի և նոյն բանի վրայ միշտ կ'աշխատի , բայց այնչափ ուրիշ բան կը տեսնէ , կը լսէ , որ իրեն աշխատանքին միակերպութիւնը բնաւ նիւթականու

թեան մէջ չի ձգեր զինքը : Եւ պակիի գործատան մը մէջ միշտ ապակի հալեցընող աշխատաւոր մը անկարելի է որ գաղափար մը չունենայ՝ թէ ան հալած ապակիէն ինչպէս ուրիշ աշխատաւորք գեղեցիկ ձևերով հայլներ , ամաններ կը շինեն , թէպէտ և ինքը չի կարենայ շինել , վասն զի ան մասին վրայ վարժութիւն ըրած չէ : Եւ ոչ բարոյական նի մնաս կ'ըլլայ , ինչպէս որ նոյն տնտեսականք են թաղրեցին , թէ որ աշխատաւորին թողակը ան աստիճան խեղճ չըլլայ , որ ապրուստը ճարելու համար հարկադրի գիշեր ցորեկ աշխատիլ , ու բարոյականի վերաբերեալ ամէն բան մոռնալ : Եւ իրաւի շատ երկիրներու մէջ աշխատաւորաց թողակը իրենց աշխատութեան քանակին համեմատ չէ , և քաղաքական տնտեսութիւնը ինչպէս դեռ ուրիշ շատ բաներու , այս բանիս ալ պէտք է որ դարման մը ընէ . և որչափ որ այս բանիս դարմանը դժուար է այնչափ ալ քաղաքական տնտեսութեան հոգը և այն դժուարութեան դիմացը առնելու համար կրած տագնապը մեծ է , մանաւանդ Վաղդիոյ 1848 փետրուարի 24^ե յեղափոխութենէն ետեւ :

Եւ իայն քանի մը պարագաներ կան որ աշխատանաց բաժանմունքը կ'արգիլեն . զոր օրինակ պզտի քաղաքի մը մէջ , ուր որ առուտուրը խիստ քիչ է , հարկաւ արուեստները շատ հոգւոյ վրայ չեն կրնար բաժնուիլ . վասն զի արուեստաւորաց բազմութեանը համեմատ չըլլալով բնակչաց թիւը , ան մարդիկը չեն կրնար ապրուստ գտնել : Եւ զի մը մէջ բժիշկն ալ , վիրաբուժն ալ , ակնաբուժն ալ մէկ հոգի է : — Եւ րակ բաներու աշխատանաց բաժանումն ալ քիչ է իրենց սղութեանը պատճառաւ : — Եւ աշխատանաց բաժանումը գործաւորի մը ընչիցն ալ կը նայի . վասն զի շատ գործաւոր բանեցընելու համար մեծ տեղ , շատ թողակ և շատ նախնական նիւթ պէտք է :